
Historian käyttö puhututtaa tutkijoita

Miten historian käyttöä voi tutkia? Tätä ajankohtaista kysymystä pohdittiin lokakuun alussa Helsingin yliopistolla. Illan kantavaksi teemaksi muodostui historian tutkimuksen mahdollisuus rakentaa rauhaa auttamalla konfliktien osapuolia selvittämään välinsä erilaisten menneisyystulkintojen kanssa. Historiaa voi käyttää kuka tahansa, mutta tutkijan vastuulla on tarjota tähän laadukasta tieteellistä tietoa.

Historioitsijat ilman rajoja Suomessa -yhdistyksen (HIRS) keskustelutilaisuuteen kokoontuneet viitisenkymmentä kiinnostunutta kuulivat lyhyitä tietoisuutta ja käynnistyneistä ja kehitteillä olevista tutkimusprojekteista, joiden teemat ulottuvat historianopetuksesta poliittisten instituutioiden historiaan ja historian representaatioihin mediassa sekä kolonialismista ylikansallisiin sotakokemuksiin.¹

Tervetuliaissanoissaan yhdistyksen puheenjohtaja Erkki Tuomioja korosti verkostoitumisen tärkeyttä ja totesi HIRS:n olevan avoin yhteistyölle historian käyttöön liittyvien tutkimusprojektien kehittelyn suhteen. Hän muistutti, että allekirjoittamalla toukokuuisessa konferenssissa hyväksytyn deklaraation yhdistyksen verkkosivuilla voi liittyä kansainväliseen *Historians without borders* -verkostoon.

Ensimmäisessä alustuksessa Veli Virmajoki (Turku) puhui filosofian väitöstutkimuksessa tarkastelemaan ”nykyhetkikeskeisestä tieteenhistoriasta”. Ymmärtääkseen nykyistä tiedettä on tunnettava siihen tuoneita kehityskulkuja. Samalla tämä mahdollistaa sen pohtimisen, miten nykytiede voisi olla toisenlaista. Myöhemmin Tuomioja toivoi jokaisen tutkijan pohtivan, miten juuri hänen tutkimustaan ja tuloksiaan voidaan käyttää: toimivatko ne vastakkainasettelujen

purkamiseksi tai konfliktien ehkäisemiseksi – vai onko vaarana päinvastainen, kenties ei-toivottu tulkinta?

Helsingin yliopiston väitöskirjatutkija Riikka Taavetti esitteli vuonna 2015 käynnistynyttä *Living Memories* -hanketta, jossa tarkastellaan yhdessä elämisen mahdollisuuksia ja etsitään reittejä sovintoon kokoamalla muistitietoa ja kehittämällä sen tutkimisen metodologiaa. Mukana on poliittisen historian tutkijoita, folkloristeja, etnologeja, sukupuolentutkijoita ja media-tutkijoita Suomen lisäksi myös Venäjältä, Virosta, Latviasta, Turkista ja Saksasta. Historian käyttö voi auttaa purkamaan traumoja, kun vaikeita muistoja ei pyritä vaientamaan ja monenlaisten identiteettien hyväksymistä tuetaan.

Pekka Huhtaniemi (UM) totesi, että tämänkaltaisille tutkimusteemoille on kansainvälistä kysyntää, onhan rikkireivityjen yhteiskuntien saattaminen sovintoon ajankohtaista monessa maassa. Historiantutkimus voi tarjota välineitä sosiaalisen oikeudenmukaisuuden tukemiseksi ja rauhan rakentamiseksi. Tästä esimerkkinä Belfastin yliopiston *Institute for the Study of Conflict Transformation and Social Justice*.

Historiapoliitiikan käsitteen ymmärtämisestä kiinalaisessa, saksalaisessa ja yhdysvaltalaisessa lukio-opetuksessa puhui Olli Suominen, joka valmistelee kasvatustieteen väitöskirjaa Turun yliopistossa. Esimerkkeinään kolme erilaista hallintojärjestelmää, historiaa ja menneisyyden hallinnan periaatetta hän tutkii tarkoituksellisia vääristymiä, joilla pyritään esimerkiksi pönkittämään kansallisvaltion tavoitteita. Tämä on ristiriidassa oppilaiden edun, erityisesti kriittisen ajattelun kehittymisen kanssa.

Keskustelussa pohdittiin myös konfliktin molemmille osapuolille soveltuvien oppikirjojen kirjoittamista. Aihetta tutkinut Sirkka Ahonen (Helsinki) korosti, ettei ole viisasta rynnätä kirjoittamaan väkisin yhtä yhteistä kertomusta. Sen sijaan on panostettava dialogiin ja

---

1. Lisätietoja tilaisuudessa esitellyistä projekteista www.historianswithoutborders.fi/keskustelutilaisuus/.

toisen osapuolen narratiivin tunnistamiseen. Marko Lehti (Tampere) arveli historian näkökulman usein uupuvan neuvottelupöydistä, koska se on nähty asiana, jota ei voi muuttaa. Konfliktista tuskin kuitenkaan päästään eroon elleivät siihen liittyvät muistot muutu sellaisiksi, joiden kanssa voidaan elää, kuten Taavetti totesi.

Seuraavaksi Pasi Ihalainen pohti kansallisen ja kansainvälisen suhdetta. Puheenvuoro kiinnittyi Jyväskylän yliopiston historian ja etnologian laitoksella tehtävään kansainvälisten järjestöjen problematiikkaa pitkällä aikavälillä tutkivaan hankkeeseen. Nykyisiin kansainvälisen politiikan instituutioihin ovat vaikuttaneet tulkinat ensimmäisen maailmansodan historiasta, liberaalit visiot uudesta maailmanjärjestyksestä. Myös kansallista suvereniteettia korostavat nationalistit ja konservatiivit ovat käyttäneet historiaa omiin tarkoituksiinsa. Yhteiskunnallisen vuorovaikutuksen ylijaraisen historian nostaminen osaksi kansallisia kertomuksia voisi auttaa ymmärtämään paremmin eri ryhmittymien ajattelua. Myöhemmin Ihalainen lisäsi, että transnationaalisuutta olisi tärkeää tuoda paitsi poliittisen vallan tutkimukseen myös muihin teemoihin jo perusopetuksessa. Nuorten elämässä transnationaalisuus on valtavirtaistunut, mutta tämä ei juuri näy koulussa eikä julkisessa keskustelussa.

Kehitteillä olevista hankkeista kuultiin ensimmäiseksi Rinna Kullaan (Tampere) ajatuksia kolonialismin perinnön tutkimisesta. Markku Hokkasen kanssa yhteistyössä tehtävä hanke keskittyy kolonialismin historiaan vuorovaikutusprosessina ja osana eurooppalaisuuden ymmärtämistä. Toisin kuin yleisessä keskustelussa ja mediassa esitetään, kolonialismin vaikutukset eivät ole olleet yksisuuntaisia; Afrikka on muovannut myös Eurooppaa, ei vain toisin päin. Laajaa tutkimus-aluetta kartoittava työryhmä tuo yhteen paitsi afrikanisteja ja kolonialismin tutkijoita myös politiikantutkijoita, virkamiehiä ja sosiologeja, jotka tarkastelevat historian merkitystä paitsi konfliktinratkaisussa myös hyvinvoinnin ja globaalin liikkuvuuden näkökulmista.

Jussi Jalonen (Tampere) tutkii vierastaistelijailemiötä 1800-luvun ja 1900-luvun alkupuolen Suomessa muun muassa Kreikan vapaussotaan osallistuneiden vapaaehtoisten kautta. Sotilastoiminnan historia voi auttaa ymmärtämään ajankohtaisia kansainvälisiä konflikteja kuten Ukrainan ja Syyrian tilanteita. Jalosen mukaan ylikansallisten sotakokemusten tärkeitä, aikakausia läpileikkaavia elementtejä ovat taisteluun motivoiva aatteellisuus, sodassa tapahtuvat kulttuurien väliset kohtaamiset, miehisyys ja sukupuoli-identiteetti sekä

vieraalla maalla koetun kuoleman mahdollisuus. Historian käyttö ankuroituu erityisesti julkisuusnäkökulmaan, kun puhutaan esimerkiksi myyttejä luovista, lujittavista tai purkavista muistelmista.

Jukka Kortti Helsingin yliopiston poliittisen historian oppiaineesta penäsi median vastuuta historian käytössä ja esitteli aluillaan olevaa hanketta dokumentti-elokuvista. Niissä historiakulttuuri määritellään usein poliittisen ulottuvuuden kautta, ja näin muokataan kokonaisten sukupolvien käsityksiä menneisyydestä. Hän kertoi myös ESSH-konferenssissa perustetusta kansainvälisestä verkostosta, jonka tarkoituksena on käynnistää hanke menneisyyden kipukohdista. Keskiössä olisivat useiden EU-maiden oppikirjat ja opetus-suunnitelmat, mediarepresentaatiot, museot ja muistomerkit, joiden avulla voidaan tarkastella historian käyttöä Euroopassa.

Didaktiikan yliopistolehtori Jan Löfström (Helsinki) kertasi vuonna 2014 päättyneen monikansallisen historiatietoisuushankkeen *Teaching Painful Pasts in Europe* vaiheita, jonka tuloksena syntyi esimerkiksi *Voiko historiaa hyvitää: Historiallisten vääryyksien korjaaminen ja anteeksiantaminen* -kirja. Projektissa muun muassa suomalaiset, venäläiset, puolalaiset ja ranskalaiset tutkijat keskustelivat valitsemistaan teemoista lukiolasten kanssa. Löfström motivoi nyt tarttumaan ajatukseen mahdollisesta jatkohankkeesta, eräänlaisesta uusintakierroksesta, jossa kehiteltäisiin edelleen pedagogisia välineitä käsitellä kysymyksiä syyllisyydestä ja toimijuudesta menneisyyden konflikteissa. Lukio-opetuksessa on hyvät mahdollisuudet kannustaa keskusteluun moraaliseen historialliseen vastuusta sekä lisätä ymmärrystä historiallisten anteeksipyyntöjen poliittisista merkityksistä.

Marko Lehti Tampereen rauhan- ja konfliktintutkimuksen keskukselta (TAPRI) puhui rauhanrakentamisen mahdollisuuksista muuttuvassa maailmassa. Omassa, usein historiattomaksi kutsutussa ajassamme kärjistyneet ja keskenään ristiriitaiset käsitykset menneisyydestä rakentavat vihaidentiteettejä. Vastakkaiset historiantulkinnat muodostavat erityisiä haasteita ja vaarantavat väkivaltaisten konfliktien rakentavan käsitelyn rauhanprosessissa. Kyse on demokratian rajoista ja historiakeskeisyyden – tai vähintään historiatietoisuuden – tuomisesta ajankohtaisiin aiheisiin kuten terrorismin, ääriliikkeiden ja pakolaisuuden tutkimiseen.

Käsikirjoittaja-ohjaaja Hanna Partasen (Peace Invaders²) esitys nivoutui hyvin illan teemoihin. Partanen kertoi Israelin ja Palestiinan historiallisia narratiiveja

2. Ks. lisätietoja www.peaceinvaders.fi.

käsittelevästä dokumenttielokuvahankkeesta *Narrators of History*. Lopuksi katsottiin lyhyt ote pitkälti historioitsijoiden, konfliktinratkaisun ammattilaisten sekä konfliktin osapuolten haastatteluihin perustuvasta verkkodokumentista. Interaktiivisuus tarkoittaa tässä ainakin sitä, että katsoja voi vaihtaa karttanäkymiä ja kokeilla asettumista sekä israelilaisten että palestiinalaisten asemaan. Tavoitteena on lisätä ymmärrystä väkivaltaisen konfliktin osapuolten mahdollisuuksista kohdata toisensa ja toistensa käsitykset tapahtuneesta sekä kyseenalaistaa oman historiäkäsityksensä oikeellisuus.

Lopuksi keskustelussa pohdittiin narratiivin olemusta. Miten suuressa määrin siinä on kyse ”valmiiksi pureksellusta” menneisyyden tulkinnasta, joka on pitkän ajattelu- tai omaksumisprosessin tulosta? Kenties yhteistä kaukupohjaa konfliktin osapuolten välillä voisi helpommin löytyä narratiiveja kiertämällä, esimerkiksi emotionaalista sisältöä kantavien esineiden kautta? Toisaalta dialogia ja rauhanprosesseja haittaavien lukituneiden historiallisten narratiivien olemassaoloa ei voi välttää. Niiden käsittelemiseen tarvitaan työkaluja.

Ilmaan heitettiin kysymys siitä, mikä on menneisyyden representaation, kuten dokumentin tai muun taiteellisen esittämistavan suhde tieteelliseen historian-tutkimukseen. Se tarjoaa mahdollisuuksia kyseenalaistaa historiallista muistia ja autenttisuutta, mutta sen avulla luodaan myös uusia narratiiveja. Suomen sodista kertovan kirjallisuuden ja elokuvien todettiin saattaneen juurruttaa jopa laajemmin omaksuttuja käsityksiä menneisyydestä kuin historioitsijoiden tulkinnat. Suomen sotaturmat 1918 -projektia pidettiin onnistuneena esimerkkinä traumaattisen menneisyyden käsittelemisestä. Lisäksi huomautettiin, että toisin kuin tyypillisesti ajatellaan, vuodessa 1918 riittää edelleen tutkimista, etenkin poikkikulttuurisessa mielessä.

Esiteltyjen tutkimushankkeiden inspiroimana käydyssä vilkkaassa keskustelussa korostui näkemys, jonka mukaan historialle on annettava suurempi rooli rauhanprosesseissa. Eri osapuolten menneisyyssäsitusten lähentyminen hyödyttää konfliktien jälkeisiä yhteiskuntia, joissa luodaan visioita tulevaisuudesta – mutta käsittelemätön menneisyys jää helposti kytemään ja uhkaa yhteiskunnan vakautta. Entisen vihollisen kuuleminen ei silti tarkoita anteeksiantamista siinä mielessä, että tapahtunut vääräys kuitattaisiin unohdetuksi. Tulevaisuuteen voidaan katsoa rakentavalla tavalla siten, että tietoisuus menneisyydestä kulkee mukana.

SATU LIDMAN, DOSENTTI, FT.
TURUN YLIOPISTO,
HIRS:N HALLITUKSEN JÄSEN